

vođenjima 'nove zbilje', kada estetika 'umjetničkog djela' potpuno prelazi u 'estetiku događaja'. Intencija ovoga rada jest rasvijetliti pod kojim povijesnim i filozofskim okolnostima u povijesti zapadne metafizike dolazi do uvjeta za rađanje 'ikonoklazma avangarde' kao 'slike kraja umjetnosti' i točke svojevrsnog obrata u samorazumijevanju umjetnosti. U djelu Kazimira Maljeviča autor vidi prijelomni trenutak potpunog oslobađanja slike od svake figurativnosti, predmeta i značenja. To je početak 'umjetnosti nepredmetnog svijeta' koja nije više u odnosu s metafizičkim značenjem, već je okrenuta sebi i 'autoreferencijalna', te kao takva 'dovodi u pitanje samu ideju slikarstva'. 'Slika iščezava iz svijeta kao slike u apsolutnu bezslikovnost nepredmetnog svijeta' (str. 220). Avangardni 'ikonoklazam' kao posljedica epochalne promjene konstrukcije svijeta, otvorio je put postmodernoj suvremenoj umjetnosti događaja u 'svijetu bez slike'. Na koncu autor pokušava razriješiti pitanje: 'što još može preostati umjetnosti u svijetu bez slike?'

Ovdje sabrani znanstveni prilozi, među ostalim su pokazali kako je estetika možda jedina filozofska disciplina koja ulazi u život pod toliko mnogo aspekata. Skup raznovrsnih pristupa i tema predstavlja nam svu kompleksnost i različitost onoga što leži u estetičkome pitanju. To je vrijedan i poticajan doprinos ove knjige.

Nives Delija Trešćec

Sveučilište u Zadru, Odjel za filozofiju
Obala kralja Petra Krešimira IV, 2, HR-23000 Zadar
n.d.trescec@gmail.com

John Greco (ed.), *Ernest Sosa and His Critics*, Blackwell Publishing 2004, 330 str.

Knjiga *Ernest Sosa and His Critics* dio je niza knjiga objavljenih pod naslovom "Philosophers and Their Critics". Svaka knjiga u tom nizu zamišljena je kao zbirka tekstova interdisciplinarnе grupe kritičara, posvećenih osnovnim tezama određenog još živućeg filozofa. Također, svaka od knjiga ujedno sadrži i odgovore tog filozofa na mišljenja svojih kritičara. Knjiga *Ernest Sosa and His Critics* tako je podijeljena na tri dijela. Prvi dio knjige, pod zajedničkim naslovom "Critical Essays: Epistemology" čine doprinosi Sosinih kritičara s područja epistemologije. Drugi dio knjige ("Critical Essays: Metaphysics") posvećen je analitičkoj metafizici, a treći dio ("Replies") čine Sosini odgovori kritičarima. Ovi su odgovori, kako navodi urednik knjige John Greco, zbog uštede na vremenu i prostoru, ograničeni samo na probleme s područja epistemologije. Sam Greco u uvodnome poglavlju pod

naslovom "Introduction: Motivations for Sosa's Epistemology" iznosi kratki prikaz glavnih argumenata Sosine epistemologije.

Prvi dio knjige sačinjen je od šesnaest kraćih tekstova. U tekstu pod naslovom "Intellectual Virtue and Epistemic Power" Robert Audi, uz isticanje razlike između dvaju termina navedenih u naslovu, zagovara koncept intelektualne kreposti koji je u većoj mjeri internalistički od onog kakav zagovara Sosa. Stewart Cohen se u kratkom tekstu "Structure and Connection: Comments on Sosa's Epistemology" bavi strukturom znanja i prirodom epistemičke veze uma i svijeta u okviru Sosinih teorija, pokušavajući objasniti na koji način Sosin pojam "sigurnost" (*safety*), kojeg Sosa predlaže umjesto Dretskeova i Nozickova pojma "praćenja" ili "osjetljivosti" (*tracking* or *sensitivity*) omogućuje izbjegavanje neuspjeha kad se radi o deduktivnoj zatvorenosti za znanje. Keith DeRose se, u tekstu "Safety, Sensitivity and Skeptical Hypotheses" bavi ulogom pojmova "safety" i "sensitivity" u slučajevima davanja odgovora na skepticizam, uspoređujući Sosin pristup skepticizmu s vlastitim kontekstualističkim stajalištem.

Richard Feldman u tekstu "Foundational Justification" razmatra rješenja nekih specifičnih problema koje Sosa navodi vezano uz fundacionalistički koncept opravdanja, a Richard Foley u tekstu "A Trial Separation between the Theory of Knowledge and the Theory of Justified Belief" pokušava, kako sam navodi, ilustrirati nezgodne posljedice pretpostavke o postojanju konceptualne veze između epistemičkog opravdanja i znanja. Tekst Richarda Fumertona "Achieving Epistemic Ascent" bavi se pitanjem pomirenja fundacionalističkih i koherentističkih, te internalističkih i eksternalističkih pristupa epistemologiji, u okviru kojih se Sosin pristup smatra značajnim pokušajem ujedinjavanja uvida predstavnika svih navedenih suprotstavljenih strana. Alvin Goldman, u tekstu "Sosa on Reflective Knowledge and Virtue Perspectivism", uspoređuje Sosino stajalište, nazvano *virtue perspectivism*, s vlastitim procesnim reliabilizmom, zaključujući da je *virtue perspectivism* vrlo privlačan pristup, no ne i nadmoćan u usporedbi s opisanom varijantom reliabilizma.

John Greco u tekstu "How to Preserve Your Virtue while Losing Your Perspective", razmatrajući Sosin pristup koji uključuje razlikovanje između *životinjskog* i *reflektivnog* znanja, tvrdi kako Sosin zahtjev za epistemičkom perspektivom zapravo nije ni potreban za rješavanje problema općenitosti generičkog reliabilizma i problema meta-inkoherencije vezanih uz opravdanje određenih istinitih vjerovanja. Tekst Allena Habiba i Keitha Lehrera "Sosa on Circularity and Coherence" postavlja Sosa pitanja vezana uz odnos njegove *virtue perspectivism* teorije i koherentističkog pristupa opravdanju, među kojima je jedno od značajnijih pitanje je li naš sustav vjerovanja, kad su ona u dovoljnoj mjeri međusobno koherentna da mogu braniti neko ciljno vjerovanje, u slučaju kad su vjerovanja potrebna za takvu obranu istinita, dovoljan za znanje? Peter Klein se u tekstu "Skepticism: Ascent and Assent?" bavi Sosinim odgovorima na skeptičke probleme, ističući pritom razliku kar-

tezijanskog i pironskog tipa skepticizma. U tekstu "Sosa on Human and Animal Knowledge" Hilary Kornblith također razmatra već ranije spomenuto Sosino razlikovanje životinjskog i reflektivnog znanja, iznoseći tvrdnju kako se motivacija za stapanjem eksternalističkih i internalističkih zahtjeva za znanje gubi čim maknemo zahtjev za reflektivim znanjem kao odgovarajućim epistemičkim ciljem ljudskih bića – u pogledu znanja, zahtjev za uporabom refleksije, kao i zahtjevi ostalih procesa formiranja vjerovanja, ne uključuje ništa više od pouzdano proizvedenog istinitog vjerovanja. Tekst "Skepticism Undone" Paula Mosera predlaže način neutralizacije skepticizma putem semantički utemeljenih indikatora istine (*truth-indicators*), a Nicholas Rescher u tekstu "Sosa and Epistemic Justification" analizira ono što Sosa u svojem članku "Mythology of the Given" zove "epistemičke posljedice osjetilnog iskustva na naše znanje", navodeći da ta Sosina diskusija iz vida ispušta samo čimbenik procesa evolucije vezano uz naš spoznajni *hardware* i *software*.

U tekstu "Perceptual Knowledge and Epistemological Satisfaction" Barry Stroud ukratko analizira Sosinu obranu tradicionalnog pothvata epistemologije protiv skepticizma temeljenog na prepoznavanju neizbježne cirkularnosti potrage za filozofskom teorijom ljudskog znanja. Tekst Michaela Williamsa "Mythology of the Given: Sosa, Sellars and the Task of Epistemology" govori o dva različita koncepta smještanja epistemologije u okvir filozofije – o jednom čiji su zastupnici Descartes, skeptici i stoici, koji epistemologiju stavljaju na prvo mjesto, što je stav koji po Williamsovom mišljenju Sosa pripisuje i Sellarsu, i drugom, kakav prema Williamsu zapravo zagovara Sellars – o gledištu na zadatak epistemologije prema kojem je razmatranje o znanju i opravdanju "samo dio zadatka objašnjavanja koncepta racionalne životinje ili organizma koji koristi jezik koji je o svijetu u kojem ga se koristi". Linda Zagzebski u tekstu "Epistemic Value Monism" ističe sličnosti njenog pojma čina intelektualne kreposti i Sosinog objašnjenja vrijednosti koju ima znanje, gdje je znanje istinito vjerovanje stečeno na vrijedan način, navodeći da sličan pristup znanju zagovaraju i Wayne Riggs i John Greco.

Drugi dio knjige sastoji se od šest tekstova. William P. Alston u tekstu "Sosa on Realism" razmatra Sosinu analizu Putnamova realizma. Tekst Billa Brewera "Reference and Subjectivity" bavi se Sosinom deskriptivnom teorijom značenja, utemeljenom na Fregeovoj teoriji značenja, a Elli Hirsch u tekstu "Sosa's Existential Relativism" istražuje vezu egzistencijalnog relativizma i ontološke pozicije Davida Lewisa, te konceptualnog relativizma Hilaryja Putnama. Tekst Hilaryja Putnama "Sosa on Internal Relativism and Conceptual Relativity" posvećen je Sosinu tekstu "Putnam's Pragmatic Realism" iz 1993, i predstavlja svojevrsni Putnamov odgovor na njega. James Van Cleve u tekstu "On What There Is Now: Sosa on Two Forms of Relativity" bavi se pitanjem Sosinog ontološkog relativizma, postavljajući pitanja o vezi Sosinog relativizma u pogledu ontologije i kontekstualizma kakav Sosa

u pogledu epistemologije odbacuje, te o istinosnom statusu tzv. *present-tense propozicija*. Tekst Timothyja Williamsona "Sosa on Abilities, Concepts and Externalism" bavi se Sosinom strategijom rješavanja sukoba između internalizma i eksternalizma u filozofiji uma.

Treći dio knjige ("Replies") čine Sosini odgovori na gore navedene tekstove s područja epistemologije.

Knjiga *Ernest Sosa and His Critics* predstavlja vrijedan doprinos suvremenim filozofskim raspravama, prije svega onim s područja epistemologije, ali i s područja analitičke metafizike i filozofije uma. Kao jednu od njenih glavnih prednosti može se istaknuti to što pokušava na svojevrsan način imitirati živu diskusiju među stručnjacima, prezentirajući njihove rasprave u okviru jednog djela, vrlo poticajnog, ali i zahtjevnog u smislu pretpostavke čitateljevog prethodnog poznavanja teorija većine autora tekstova koje sadrži.

Laura Blažetić

Institut za filozofiju

Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb

lablazg@yahoo.com

Robert Nozick, *Anarhija, država i utopija*, prevela Božica Jakovlev, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2003, 447 str.

Jedna od najvećih "opasnosti" koja u knjižarama i knjižnicama vreba neiskusne čitatelje željne anarhističke literature jest knjiga Roberta Nozicka *Anarhija, država i utopija*. Zgroženi divljanjem globalnog i lokalnog kapitalizma, razočarani političkim procesima u državi i u svijetu, pred policom s knjigama dvoume se između osamnaest naslova Noama Chomskog i knjige Roberta Nozicka. Naslov Nozickove knjige, brz pogled na njezin sadržaj kao i privlačan, 'darkerski' izgled ovitka hrvatskog prijevoda ukazuju da je baš to ono što traže – opis života u anarhiji, borba protiv svemoćne države i vizija utopije. Došavši kući naš čitatelj počinje čitati. Prva bi rečenica predgovora mogla biti izvrstan slogan na transparentu: 'Pojedinci imaju prava i postoje stvari koje im nijedna osoba ili skupina ne smije učiniti (a da ne povrijedi njihova prava).' No već u drugom odlomku Nozick daje do znanje da je jedan oblik države ipak opravdan. I ne samo to: 'država se ne smije poslužiti svojim aparatom prisile da bi primorala jedne građane da pomognu drugima.' Nakon te ideje koja isključuje sve oblike državno sponzorirane zdravstvene i socijalne zaštite, novi hladan tuš za našeg anarhističkog čitatelja je i Nozickova ideja da se državni poslovi ograniče na policijsku i vojnu zaštitu. Daljnju